

Friese Preventieaanpak

Waar wij ons samen sterk voor maken!

Factsheets

‘Gezondheid & Welzijn in Fryslân’

31 mei (Versie 2)

Inhoudsopgave

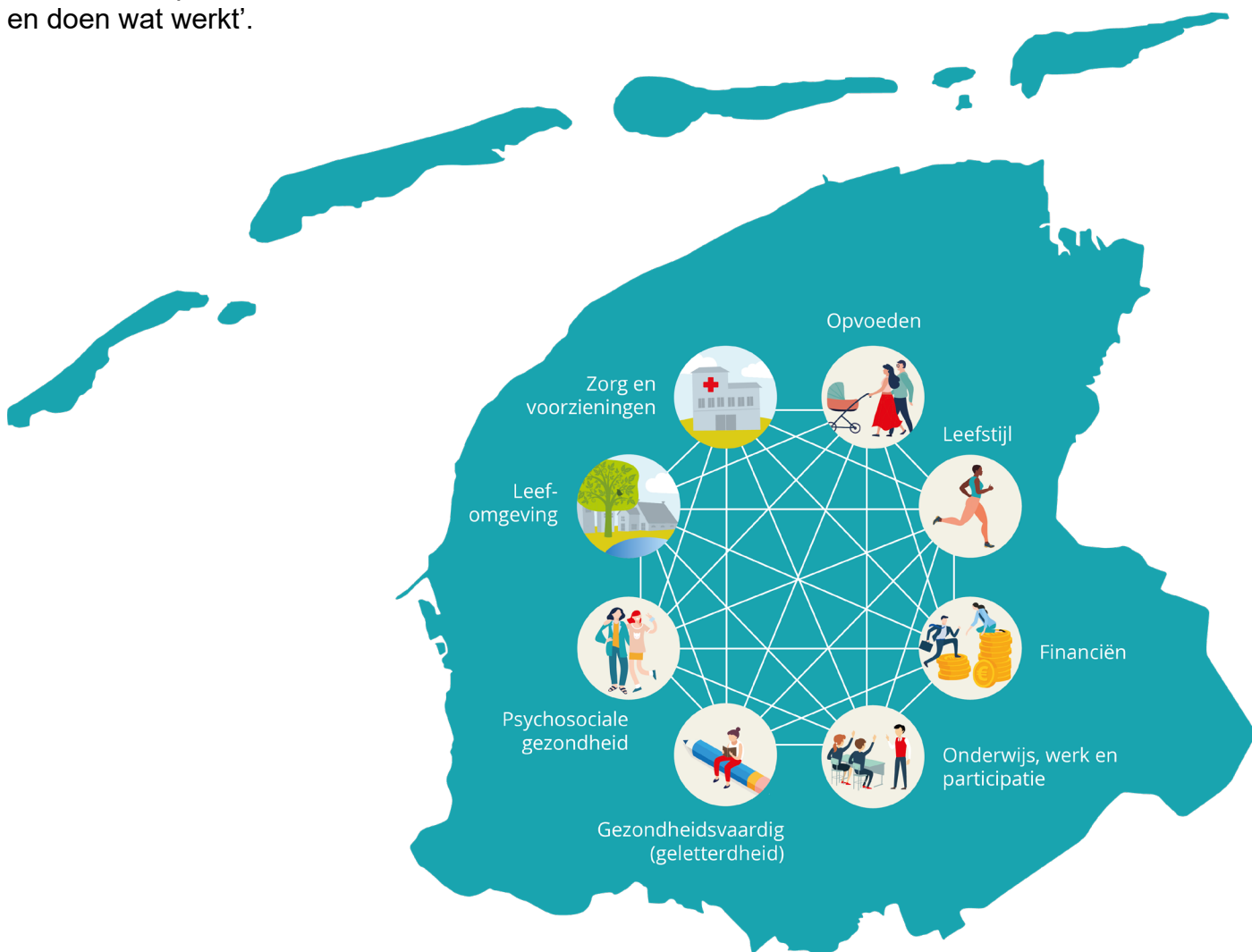
Inhoudsopgave	2
Inleiding	3
Over de factsheets	3
Met dank aan	4
Opvoeden	5
Opvoeding kinderen	5
Hulp bij opvoeding ouders	5
Hulp bij opvoeding alleenstaanden	6
Veilig Thuis meldingen	6
Huiselijk geweld	6
Leefstijl	7
Beweging	7
Overgewicht	7
Alcohol	9
Roken	9
Financiën	11
Verdeling inkomens	11
Sociaal minimum	11
Bijstandsuitkering	12
Spanning in gezin	12
Onderwijs, werk en participatie	13
Spijbelen jongeren	13
Eigen regie	14
Gezondheidsvaardig (geletterdheid)	15
Psychosociale gezondheid	16
Psychosociale problemen kinderen	16
Psychosociale problemen volwassenen	17
Eenzaamheid	17
Stress	18
Leefomgeving	19
Oppervlakte groen	19
Vervuilde lucht	20
Zorg en voorzieningen	21
Eerstelijnszorg huisartsen	21
Bevolkingsonderzoeken	21
Vaccinatiepercentages	23
Literatuurlijst	24

Inleiding

Binnen de Friese Preventieaanpak (FPA) werken partners in gezamenlijkheid aan de ambitie: Een goede gezondheid en welzijn met gelijke kansen voor iedereen in Fryslân. We willen gezond leven in alle levensfasen mogelijk maken. Daarbij hebben we aandacht voor allerlei factoren zoals te zien is in Figuur 1. We zien preventie breed: 'van voorkomen dat...', tot 'voorkomen van erger'.

Er gebeurt al veel, maar we willen meer impact bereiken door synergie en onderzoek. In de Friese Preventieaanpak bundelen we daarom onze kennis en krachten door te werken aan 'weten, delen en doen wat werkt'.

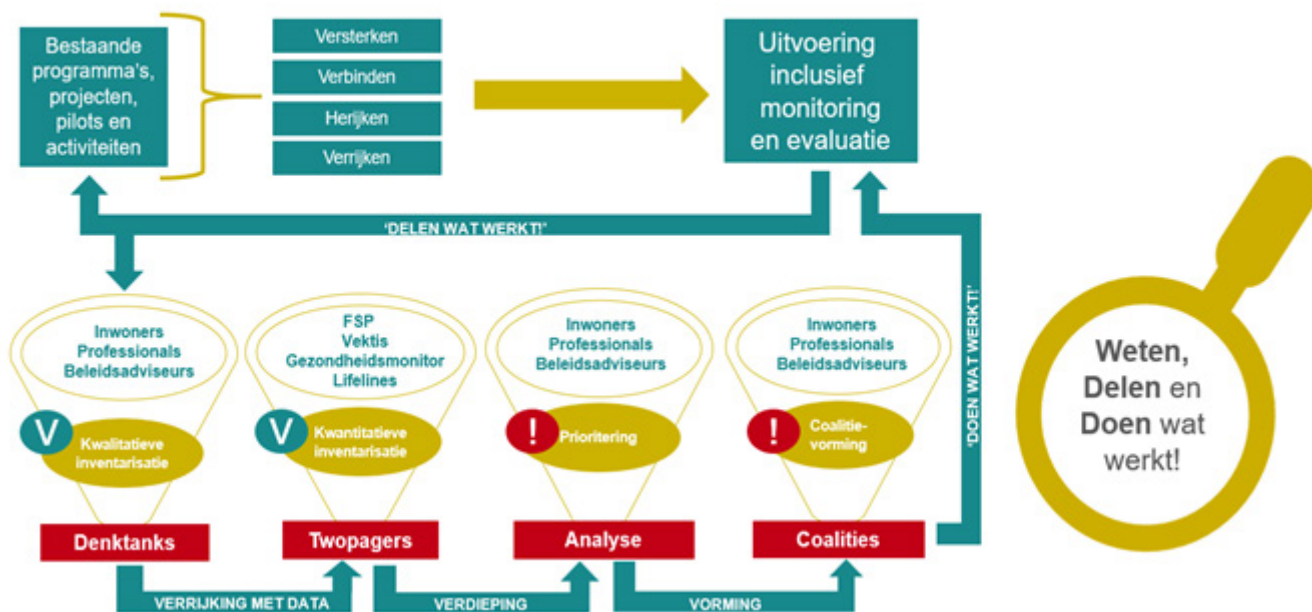

Figuur 1: FPA thema's

Over de factsheets

In opdracht van de Friese Preventieaanpak zijn deze factsheets ontwikkeld door de Aletta Jacobs School of Public Health, in samenwerking met GGD Fryslân en De Friesland. Parallel aan deze zogenaamde kwantitatieve inventarisatie is er een kwalitatieve inventarisatie (Denktanks) uitgevoerd en inmiddels afgerond. De belangrijkste opbrengsten van deze kwalitatieve inventarisatie zijn [via deze link](#) te vinden. Beide inventarisaties dienen als onderbouwing van de prioritering van thema's binnen de FPA en de vorming van lerende netwerken (coalities) rond deze thema's.

Proces: van inhoud naar uitvoering

Figuur 2: FPA uitvoeringsproces

Met dank aan

Deze factsheets zijn tot stand gekomen door de bijdragen van:

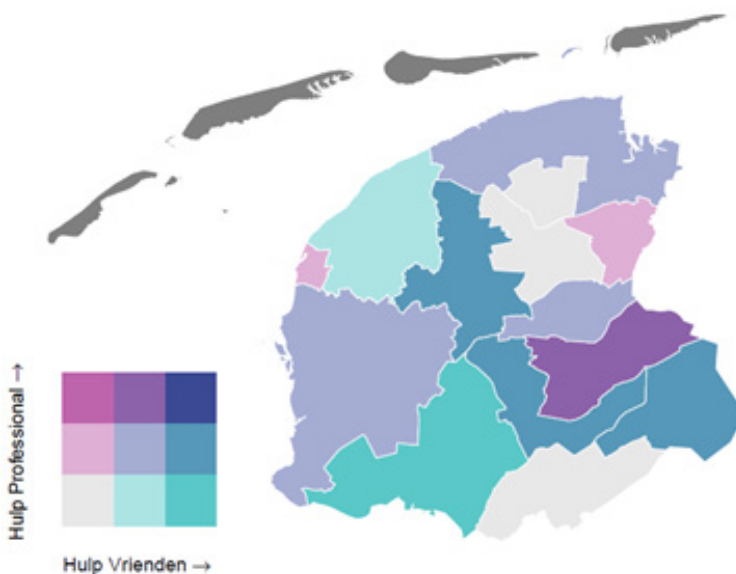
- Cathy van de Graaf, Masterstudent geneeskunde, Rijksuniversiteit Groningen (RUG)
- Richard Rijnks, Assistant Professor GIS Rijksuniversiteit Groningen (RUG)
- Nienke Schripsema, Programmamanager Aletta Jacobs School of Public Health (AJSPH)
- Marijke Teeuw, Epidemioloog GGD Fryslân
- Ronald Wierstra, Regiomanager Gemeenten De Friesland
- Hanneke Bergsma, Communicatieadviseur FPA
- Eylem Ceylan, Beleidsadviseur gemeente Leeuwarden

Intergenerationele impact

Steeds meer kinderen en ouders komen in de knel en zijn minder goed in staat hier zelfstandig verandering in te brengen. Er is steeds meer bekend over de grote invloed die de omgeving heeft op de kansen van een kind en hoe deze invloed doorwerkt door generaties heen (Roseboom, 2018). De cumulatie van risicofactoren komt veel voor bij een kleine groep mensen die te weinig profiteert van beschikbare projecten, programma's en activiteiten. De achterstand loopt op en de kansen van deze groepen verkleinen of blijven gelijk, terwijl andere groepen wel weten te profiteren. Als het lukt om deze groep een kansrijke(re) start te geven en na de eerste fase veilig te laten opgroeien, is dit iets wat een generatieoverstijgend effect heeft.

Intergenerationele impact ontstaat met kleine verbeteringen en vraagt om een langdurige aanpak, waarin samenhang met andere thema's noodzakelijk is. Ondersteuning in het ouderschap kan helpen om ouderschaps- en opvoedvaardigheden te verstevigen. Dit vraagt om samenhang en samenwerking. Sterker nog, samenwerking tussen verschillende professionals, programma's en activiteiten vanuit verschillende domeinen is hierbij noodzakelijk. Een belangrijk deel van deze versteviging ligt niet alleen aan een professionele aanpak en het faciliteren van verschillende activiteiten. Juist ook de informele en maatschappelijke context (familie, omgeving, cultuur) waarin een kind opgroeit kan van doorslaggevend belang zijn in het verstevigen van ouderschaps- en opvoedvaardigheden.

Figuur 3: Biplot hulp vragen aan ouders/professionals
(Bron: GGD Fryslân)

De helft van de ouders (56%) heeft hiervoor wel eens een professional gevraagd. Familie/vrienden en professionals worden het meest om hulp of advies gevraagd als kinderen 0 tot 3 jaar oud zijn (respectievelijk 87% en 69%). Ouders van kinderen vanaf 8 jaar vragen minder vaak familie/vrienden of professionals (71% en 46%) (GGD Fryslân, 2018). Het vragen van professionele hulp gaat niet overal gelijk op met het vragen van hulp aan vrienden: in De Fryske Marren wordt bijvoorbeeld veel hulp gevraagd aan het eigen netwerk (75%, bovenste tertiël) maar weinig aan professionals (46%, onderste tertiël), terwijl in Opsterland beide soorten hulp worden ingeroepen (vrienden 74%, middelste tertiël, professionals 54%, bovenste tertiël) (Figuur 3).

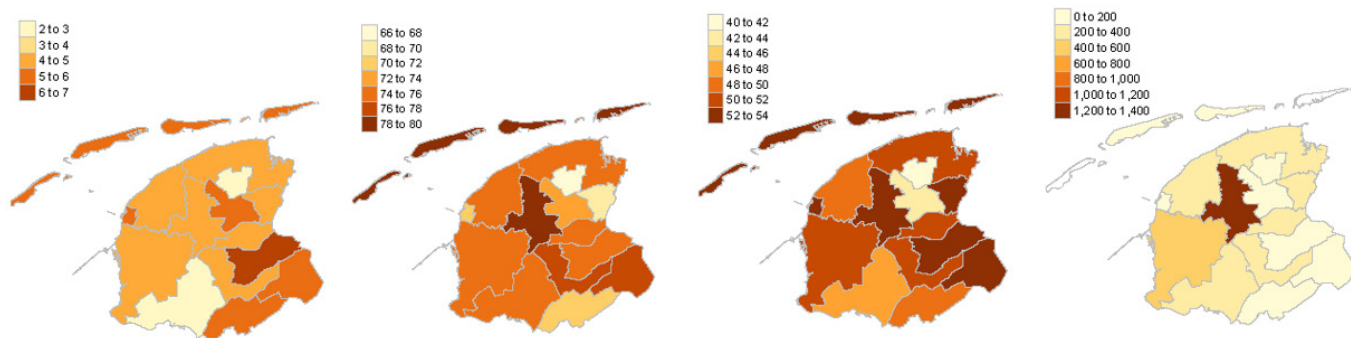
Opvoeding kinderen

Ouders van kinderen in de leeftijd 0 tot 12 jaar ervaren de opvoeding van hun kind meestal als gemakkelijk. Slechts 4% van de ouders geeft aan de opvoeding als (zeer) moeilijk te ervaren (GGD Fryslân, 2018). Ouders van jongens geven iets vaker aan moeite te hebben (5%) dan ouders van meisjes (3%). Ditzelfde geldt voor alleenstaande ouders, ouders die te maken hebben met armoede en ouders waarbij de moeder laag opgeleid is (respectievelijk 8%, 6% en 5%)(Figuur 4).

Hulp bij opvoeding ouders

Ruim driekwart van de ouders (78%) heeft familie of vrienden wel eens om hulp of advies bij de opvoeding gevraagd. Meer dan de

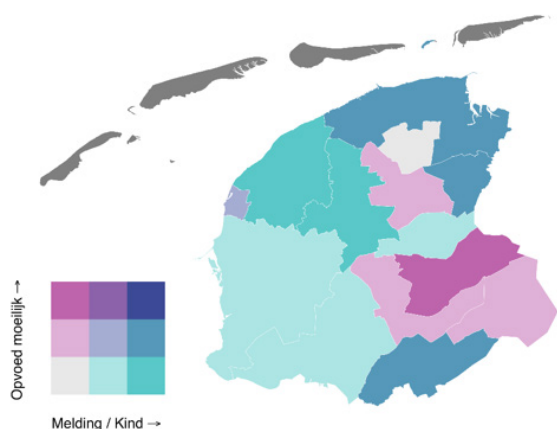

Figuur 4: V.l.n.r. opvoeding (zeer) moeilijk, hulp familie/vrienden, hulp professional, veilig thuis meldingen (Bron: GGD Fryslân, CBS)

Hulp bij opvoeding alleenstaanden

Alleenstaande ouders vragen vaker hulp of advies van familie/vrienden of professionals. Van hen heeft 82% wel eens familie of vrienden gevraagd, 65% heeft een professional gevraagd om hulp of advies. Gezinnen met een lage sociaaleconomische status vragen juist minder vaak advies, terwijl zij wel vaker aangeven de opvoeding als (zeer) moeilijk te ervaren (Bron: GGD Fryslân, 2018).

Figuur 5. Biplot opvoeding ervaren als (zeer) moeilijk en Veilig Thuis meldingen per kind in de gemeente (Bron: GGD Fryslân)

opvoeding als (zeer) moeilijk ervaren komen niet meer Veilig Thuis meldingen voor.

Veilig Thuis meldingen

Veilig Thuis is het advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling. Als een kind niet veilig is of in gevaar is, kan iemand dat melden bij Veilig Thuis. Het totaal aantal Veilig Thuis meldingen in Nederland bedroeg in 2020. Fryslân behoort met 4.240 tot de provincies met de minste meldingen (Bron: CBS Statline, 2020) (Figuur 5).

In Figuur 5 wordt het verband tussen Veilig Thuis meldingen en met het ervaren van de opvoeding als (zeer) moeilijk weergegeven. We zien dat deze twee variabelen niet sterk met elkaar correleren: in gemeenten waar meer ouder(s) de opvoeding als (zeer) moeilijk ervaren komen niet meer Veilig Thuis meldingen voor.

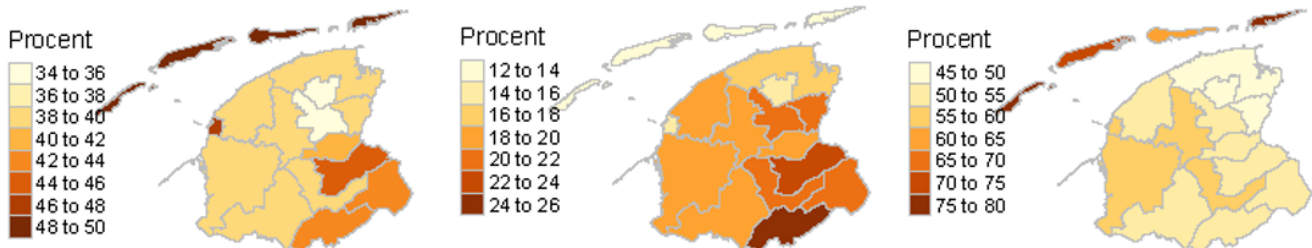
Huiselijk geweld

Aan ouders is gevraagd of hun kind ooit getuige is geweest van huiselijk geweld. Een relatief kleine groep Friese ouders (3%) zegt dat dit het geval is. Wel maakt het uit in welk gezin een kind opgroeit. Zo is het percentage hoger bij kinderen uit eenoudergezinnen (18%), kinderen uit arme gezinnen (11%) en kinderen van laagopgeleide moeders (6%) (GGD Fryslân, Kindmonitor 2018).

Beweging

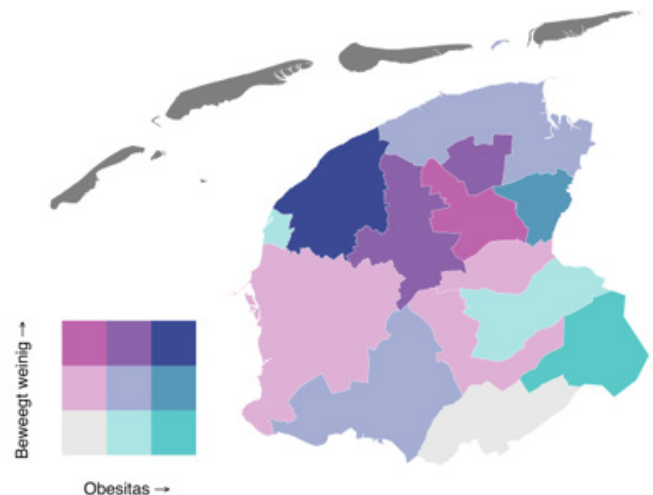
Minder dan de helft van de Friese kinderen en jongeren beweegt en/of sport dagelijks minstens 1 uur. Het gaat om een optelsom van alle lichamelijke activiteiten die een kind (4 tot 12 jaar) op een dag doet. Jongeren (12 tot 18 jaar) scoren hierop lager dan kinderen.

Figuur 6. Halen beweegerichtlijn kinderen, jongeren, volwassenen (Bron: GGD/CBS)

Gemiddeld voldoet 50,4% van de bevolking van 18 jaar en ouder aan de beweegerichtlijnen van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Met een gemiddelde van 53,7% scoort Fryslân hiermee boven het gemiddelde. Opvallend is dat kinderen en volwassenen op de eilanden vaker aan de beweegerichtlijnen voldoen dan op het vasteland (Figuur 6). Voor jongeren is het percentage dat de beweegerichtlijn haalt het hoogst in Weststellingwerf (25%).

Figuur 7 geeft het verband tussen beweging en obesitas bij kinderen weer. Wat opvalt, is dat deze twee factoren niet overal sterk samenhangen. Zo zien we in Waadhoeke zowel veel obesitas (4%) als weinig beweging (38% voldoet aan beweegerichtlijn) bij kinderen, terwijl in Tytsjerksteradiel weinig bewogen wordt (35%), maar ook relatief weinig kinderen obesitas hebben (2%).

Figuur 7. Biplot obesitas en beweging bij kinderen (Bron: GGD Fryslân)

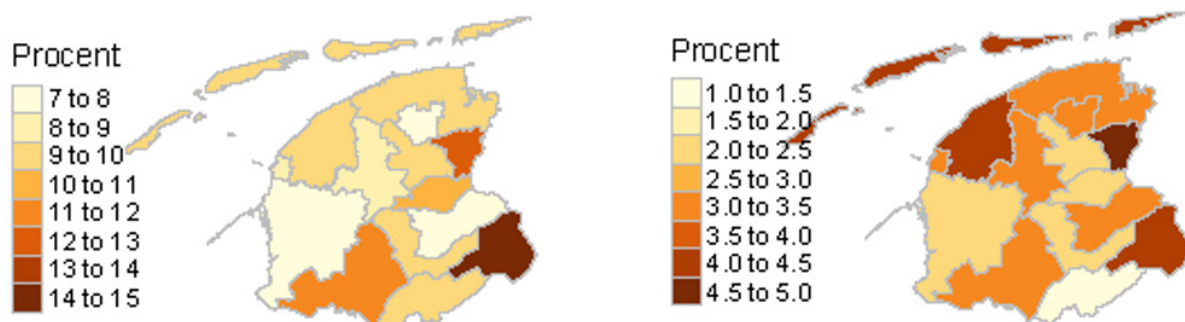
Overgewicht

Kinderen met (ernstig) overgewicht hebben meer kans op gezondheidsproblemen, zowel op jonge als op latere leeftijd. Ongeveer één op de tien 2 tot 12 jarige kinderen in Fryslân heeft matig tot ernstig overgewicht. Het aantal kinderen met overgewicht neemt toe naarmate kinderen ouder worden. Van de twee- en driejarigen heeft 8% overgewicht. Onder kinderen van 8 tot 12 jaar is dit toegenomen tot 12%. Figuur 8 geeft het overgewicht bij kinderen in Fryslân weer. In de gemeenten Achtkarspelen en Ooststellingwerf zien we relatief veel matig (respectievelijk 12% en 15%) en ernstig (respectievelijk 5% en 4%) overgewicht bij kinderen. Ernstig overgewicht komt ook relatief vaak voor bij kinderen op de waddeneilanden (4%) en in de gemeente Waadhoeke (4%) (Figuur 8).

Overgewicht komt vaker voor bij kinderen uit eenoudergezinnen (17%). Ook kinderen die opgroeien in lage SES-gezinnen hebben vaker overgewicht (armoede: 23%, laagopgeleid: 21%). Bij kinderen uit arme gezinnen en gezinnen met een laag opgeleide moeder is daarnaast vaker sprake van ernstig overgewicht (5% en 6%).

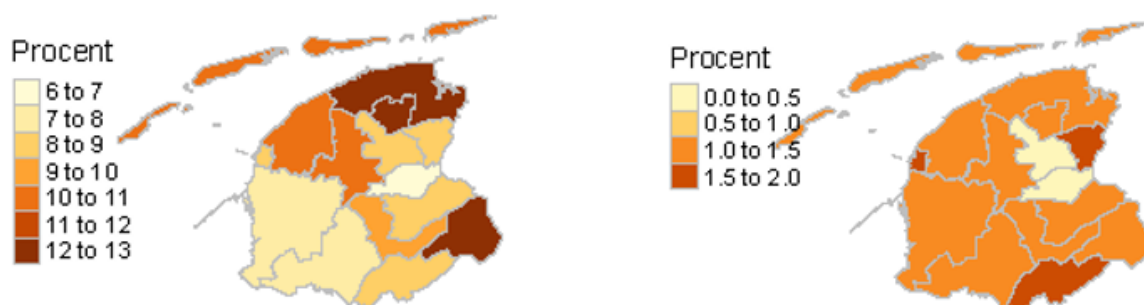

Friese Preventie Aanpak

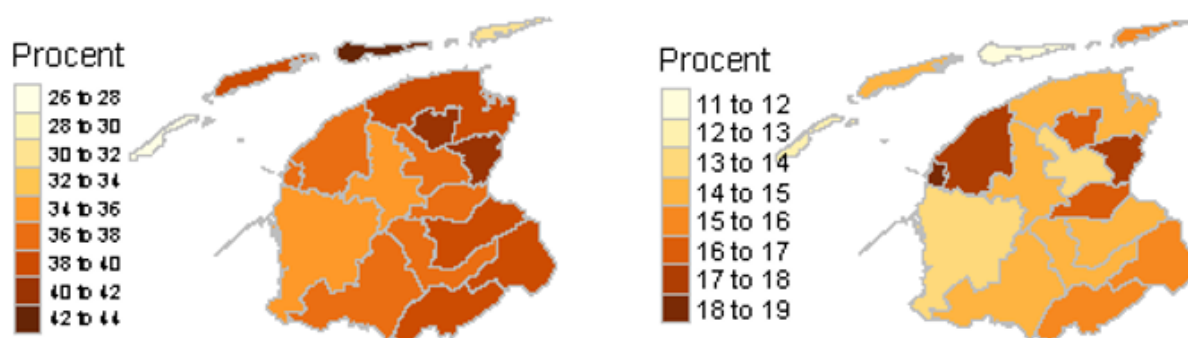
Figuur 8. Matig en ernstig overgewicht bij kinderen (Bron: GGD Fryslân)

In Figuur 9 wordt het overgewicht bij jongeren (12 tot 18 jaar) weergegeven. Waar het matig overgewicht betreft, zien we een vergelijkbaar patroon als bij de kinderen, al komt bij jongeren ook in de gemeente Noardeast-Fryslân relatief vaak (13%) matig overgewicht voor bij jongeren. Ernstig overgewicht bij jongeren komt relatief vaak voor in Achtkarspelen, Weststellingwerf en Harlingen (allen 2%), en weinig in Tytsjerksteradiel en Smallingerland.

Figuur 9. Matig en ernstig overgewicht bij jongeren (Bron: GGD Fryslân)

In 2020 was gemiddeld 49,4% van de volwassenen van 18 jaar en ouder in Nederland te zwaar. Per gemeente varieert het percentage van 36 tot 63%. Matig overgewicht betekent een BMI van 25 of hoger. Fryslân scoort met 51,0% boven het landelijk gemiddelde.

Figuur 10. Matig en ernstig overgewicht bij volwassenen en ouderen (Bron: GGD/CBS)

Gemiddeld 14,7% van de volwassenen van 18 jaar en ouder in Nederland heeft ernstig overgewicht (obesitas). Per gemeente varieert het percentage van 7 tot 25%. Ernstig overgewicht betekent een BMI van 30 of hoger. Fryslân scoort met 14,5% net onder het landelijk gemiddelde (Figuur 10).

Alcohol

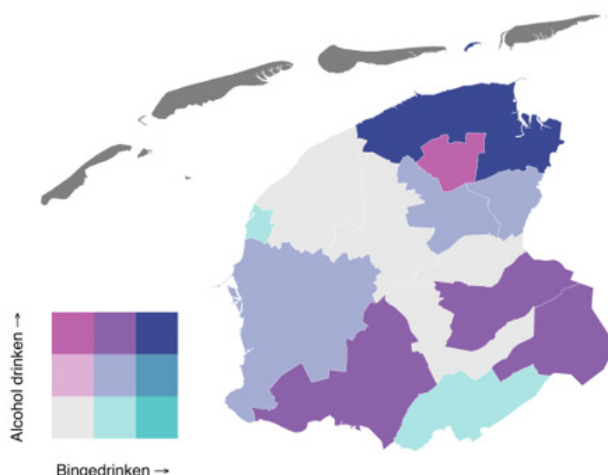
Minder dan de helft van de jongeren heeft wel eens alcohol gedronken, maar een kwart van de jongeren heeft wel eens aan 'bingedrinken' gedaan. Dat wil zeggen dat een jongere in de afgelopen vier weken vijf of meer drankjes heeft gedronken bij één gelegenheid. In Noardeast-Fryslân wordt relatief veel alcohol gedronken en komt bingedrinken ook veel voor, in Leeuwarden, Waadhoeke, Heerenveen en Smallingerland komen beide weinig voor (Figuur 11).

6,2% van de volwassenen van 18 jaar en ouder in Nederland was in 2020 een overmatige drinker (vrouwen: >14 glazen per week, mannen: >21 glazen per week). In de Friese gemeenten varieert dit percentage van 3 tot 13%, waarbij opvalt dat vooral op Vlieland, Ameland en Schiermonnikoog relatief veel mensen overmatig drinken (Figuur 12).

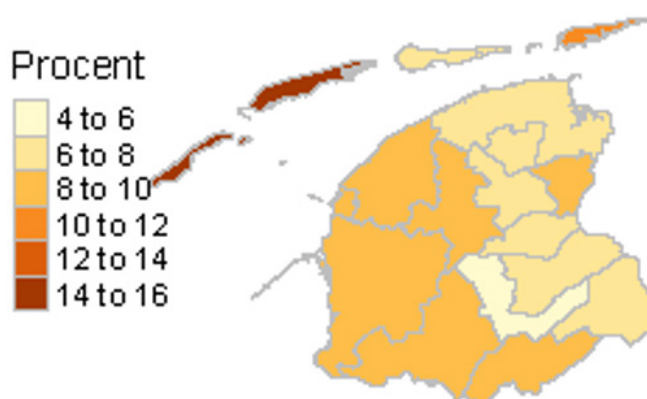
Roken

In Nederland heeft 16,1% van de jongeren ooit een paar trekjes tot een hele sigaret of meer gerookt (sigaretten, shag, geen elektronische sigaret). Per regio varieert het percentage van 10,5 tot 22,2%. In Fryslân ligt het gemiddelde met 18,6% hoger dan gemiddeld. Onder de jongeren rookt 2,5% dagelijks (één of meerdere sigaretten), in Fryslân 4,3%. Landelijk rookt 4% wekelijks (minstens 1 keer per week), in Fryslân 7,0%. Friese jongeren roken gemiddeld dus meer dan landelijk gemiddeld.

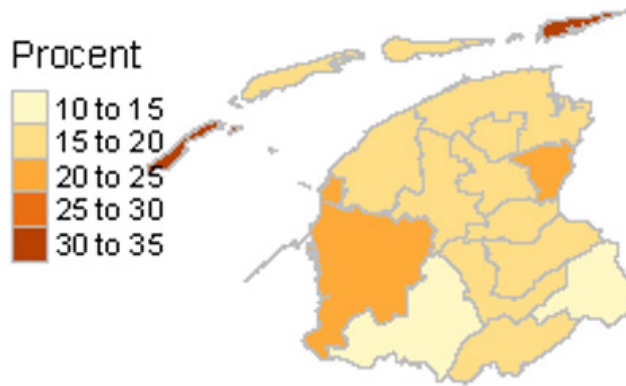
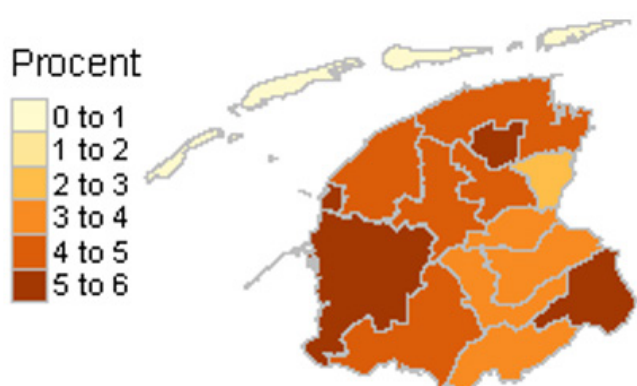
In 2020 rookte gemiddeld 16,7% van de volwassen bevolking van 18 jaar en ouder in Nederland. Fryslân scoort met 17,7% dus iets boven het gemiddelde (Figuur 13).

Figuur 11. Biplot Alcohol en bingedrinken jongeren (Bron: GGD Fryslân)

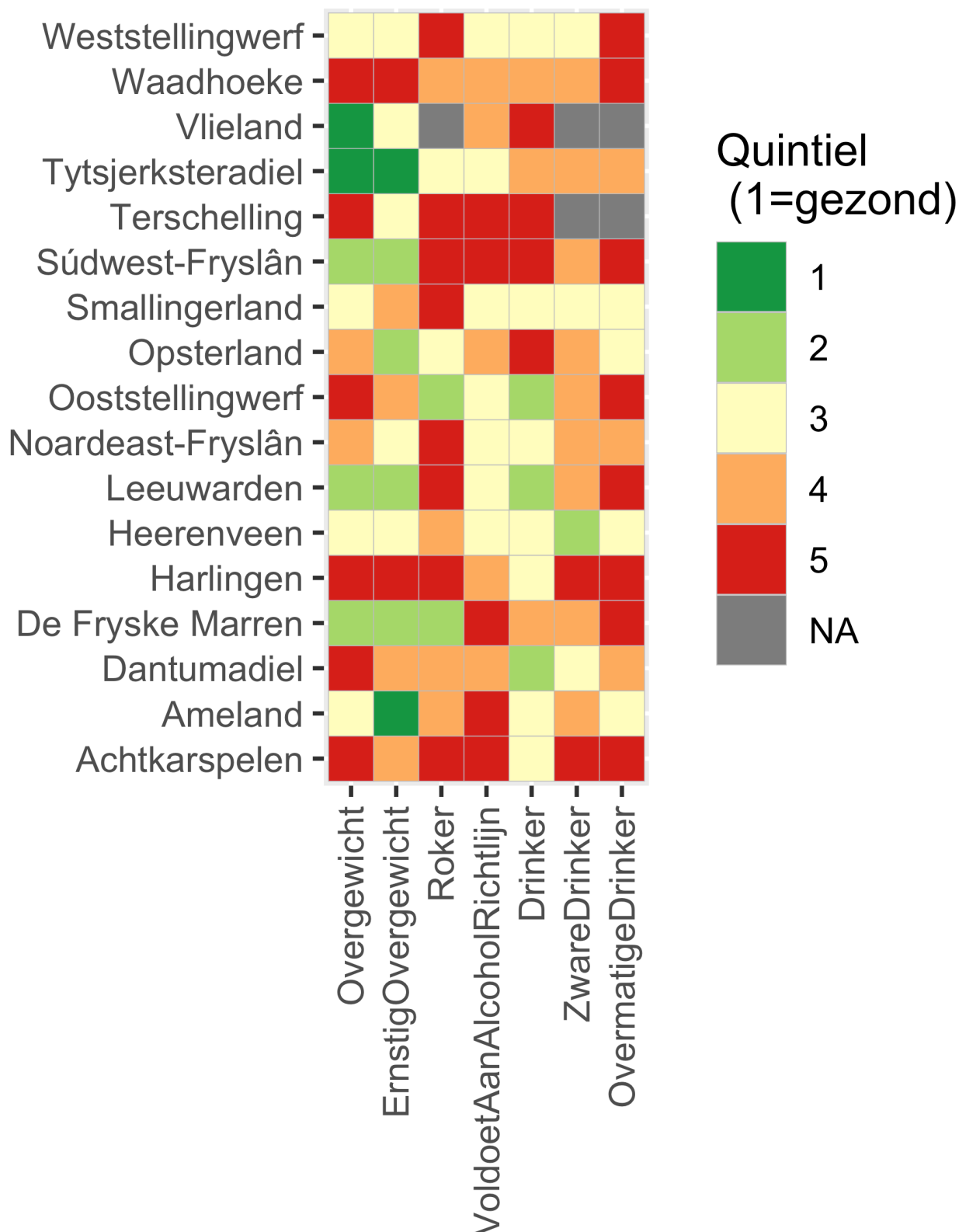

Figuur 12. Overmatig drinker volwassenen & ouderen (Bron: GGD/CBS)

Figuur 13. Roken onder jongeren en volwassenen/ouderen (Bron: GGD/CBS)

In Figuur 14 wordt de samenvatting van de leefstijldata per gemeente in een barometer weergegeven.

Figuur 14. Barometer leefstijl per gemeente (Bron: GGD/CBS)

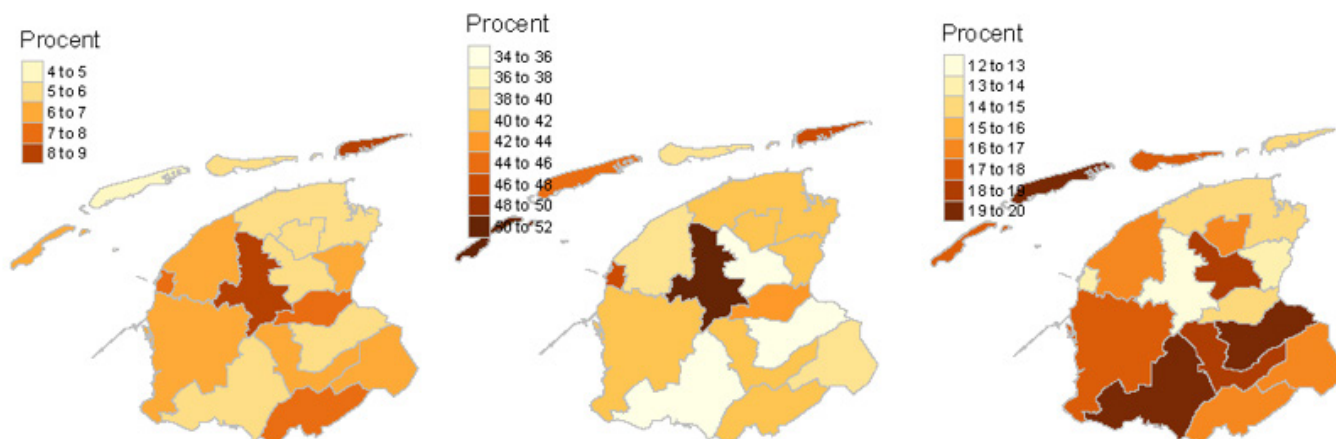

Armoede en geldzorgen

Kinderen die opgroeien in armoede zijn minder vaak lid van sportverenigingen (Mulier Instituut, 2014) en doen het slechter op school (Cooper & Steward, 2017). Ouderen met geldzorgen hebben vaak een verhoogd risico op eenzaamheid en mensen met geldzorgen zijn over het algemeen minder tevreden over hun sociale contacten (Movisie, 2016). Armoede is stressvol en dat heeft een negatieve invloed op de vorming van het brein. Door dit soort effecten draagt armoede ook bij aan onverstandige leefstijlkeuzes en een slechtere gezondheid.

Schulden

Het aantal huishoudens met problematische schulden (betalingsachterstanden bij onder andere de Belastingdienst, zorgverzekering en/of DUO, die geregistreerd staan bij BKR, WSNP etc.) ligt in Fryslân tussen de 4 en 7,7%. In de andere provincies in Nederland ligt dit tussen de 6,3 en 11,5%. Fryslân zit hiermee dus aan de lagere kant van de range binnen Nederland. In de gemeente Leeuwarden ligt het percentage huishoudens met problematische schulden hoger dan in de andere gemeenten. Hier is ook het hoogste percentage huishoudens met een laag inkomen. In de gemeenten waar meer huishoudens met een hoog inkomen wonen, zien we minder problematische schulden (Figuur 15).

Figuur 15. Problematische schulden, 40% laagste inkomens, 20% hoogste inkomens (Bron: CBS)

Verdeling inkomens

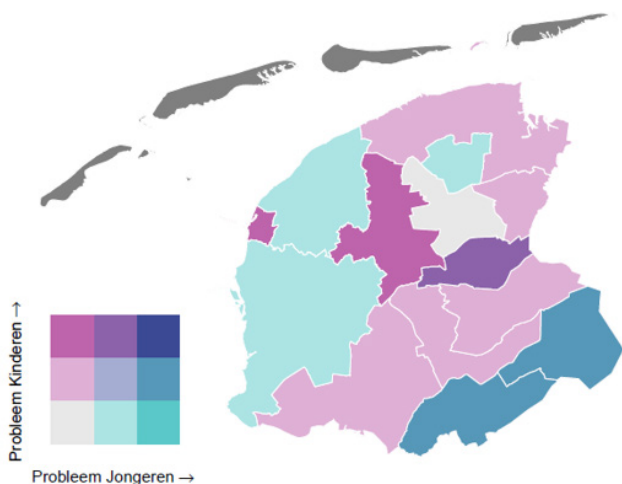
De twee rechter kaartjes in Figuur 15 geven weer waar de meeste huishoudens met lage respectievelijk hoge inkomens zijn. We zien de meeste lage inkomens in de gemeente Leeuwarden (50,8%) en de meeste hoge inkomens in De Fryske Marren (19,7%) en Opsterland (19,3%). De verhouding huishoudens met hoge inkomens op huishoudens met lage inkomens zegt iets over de verdeling van rijke en arme huishoudens in de provincie. In Noord-Nederland is de inkomensongelijkheid relatief klein in vergelijking met de rest van Nederland: het aandeel rijke huishoudens ten opzichte van arme huishoudens is kleiner dan gemiddeld. Echter, het gemiddelde inkomen per inwoner is in deze regio ook lager dan in de rest van Nederland.

Sociaal minimum

In Fryslân ligt de range van huishoudens onder of rond sociaal minimum tussen de 3,5% en de 9,9%. Landelijk ligt dit gemiddelde op 7,0%.

Bijstandsuitkering

In Fryslân zijn er gemiddeld 5,6% huishoudens met een bijstandsuitkering. Landelijk ligt deze range tussen de 4,0% in Noord-Brabant en 6,6% in Groningen en Noord-Holland.

Figuur 16. Geldproblemen bij kinderen en jongeren
(bron: GGD Fryslân)

In figuur 16 wordt weergegeven hoe vaak er geldgebrek speelt bij kinderen (die daardoor een of meerdere dingen moeten laten) en bij jongeren (die enige of grote moeite ervaren met rondkomen). Hier zien we dat de problemen bij kinderen het grootst zijn in de gemeente Leeuwarden (13%) en Smallingerland (12%), terwijl jongeren daar relatief weinig moeite hebben met rondkomen. In Weststellingwerf en Ooststellingwerf hebben jongeren relatief vaak moeite met rondkomen (beide 9%).

Spanning in gezin

Gemiddeld is er bij 2% van alle gezinnen sprake van spanning in het gezin wegens geldgebrek. Bij kinderen die opgroeien in een eenoudergezin is dit 5%, bij kinderen in armoede 9% en bij kinderen met een laag opgeleide moeder ook 5%. Ook bij gezinnen met kinderen van 0 tot 3 jaar zijn iets vaker spanningen binnen het gezin wegens geldgebrek (3%).

Geldgebrek

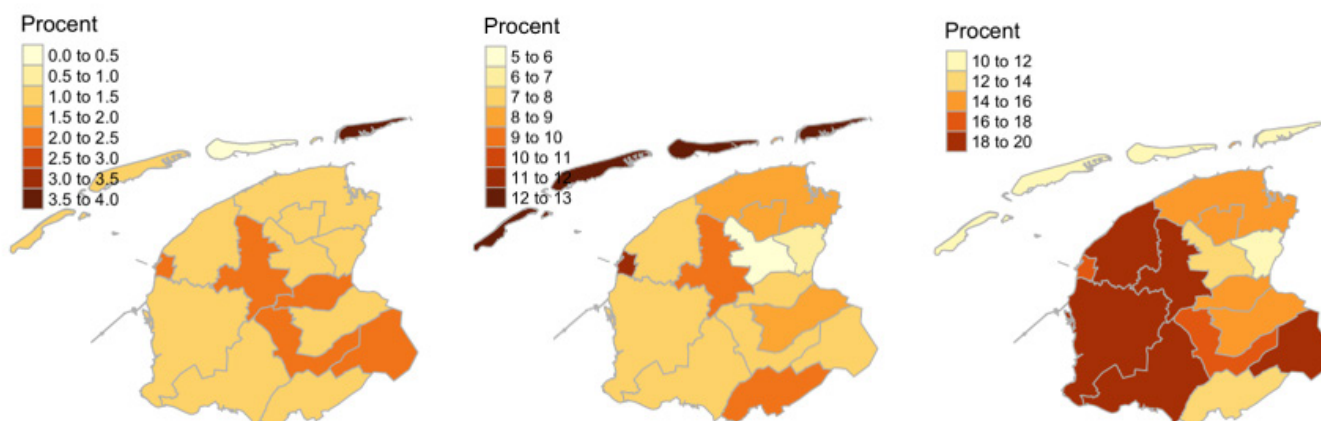
Van de ouders geeft 11% aan wel eens één of meerdere dingen te laten wegens geldgebrek. Door geldgebrek gaat 6% niet op vakantie of dagjes uit, is 4% geen lid van een sportclub en 6% geen lid van een andere club of vereniging. Geldgebrek komt vaker voor bij kinderen die opgroeien in een eenoudergezin (27%), armoede (51%), of met een laag opgeleide moeder (28%). Van armoede is sprake wanneer een gezin een jaar of langer een laag inkomen heeft (gehad). Denk aan gezinnen die rondkomen van een bijstandsuitkering of een sociaal minimumsalaris.

Opleidingsniveau en gezondheid

Het volgen van onderwijs of een opleiding is sterk verbonden met gezondheid: een laag opleidingsniveau en/of schooluitval zijn sterk gecorreleerd met een ongezonde leefstijl en slechtere gezondheid. Mensen met een lage opleiding zijn in onze samenleving veel slechter af dan hoger opgeleiden als het om gezondheid gaat. De cijfers zijn onthutsend en de urgentie is duidelijk: mensen met een lage opleiding overlijden gemiddeld zes jaar eerder en leven 15 jaar langer in een slechtere gezondheid (WRR, 2018).

Figuur 17. v.l.n.r. Voortijdig schoolverlaters, schoolverzuim kinderen, spijbelen jongeren (Bron: CBS/GGD Fryslân)

Schoolverlaters

Het percentage voortijdig schoolverlaters van 12 tot 23 jaar oud is in Fryslân 2%, gelijk aan het landelijk gemiddelde. Wat opvalt, is dat het percentage op Schiermonnikoog (3,5%) een stuk hoger ligt dan in de rest van de provincie (Figuur 17).

Schoolverzuim (4-12 jaar)

Ongeveer een op de twaalf (8%) van de 4 tot 12 jarigen is de laatste vier schoolweken thuisgebleven om een andere reden dan ziekte, ruim 1% was drie of meer dagen thuis. Het valt op dat het schoolverzuim van kinderen op de eilanden en in Harlingen hoger ligt dan in de rest van de provincie. We zien dat kinderen van 4 tot 7 jaar vaker (9%) zijn thuisgebleven dan 8 tot 12 jarigen (6%). Ook het langere verzuim (drie of meer dagen) vindt iets vaker plaats onder 4 tot 7 jarigen (2%) dan onder 8 tot 12 jarigen (1%) (Figuur 17).

Spijbelen jongeren

Het percentage jongeren dat heeft gespijbeld in de 4 weken voor afname van het onderzoek ligt tussen 10% en 20%. We zien hier dat jongeren op de eilanden minder spijbelen dan in de rest van de provincie (Figuur 17).

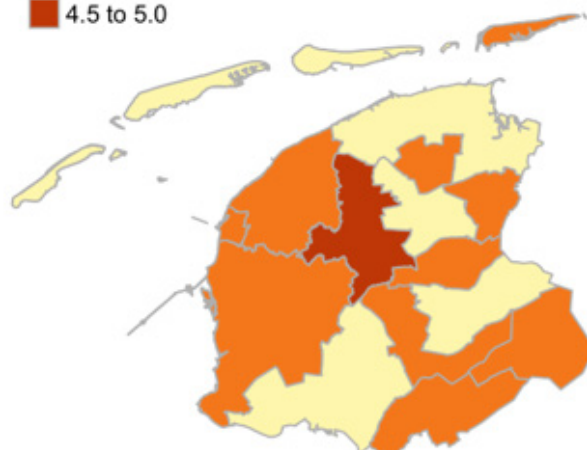
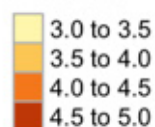

Werkloosheidspercentage

Het werkloosheidspercentage heeft een range van 3% in Zeeland tot 4,5% in Groningen, gemiddeld ligt het percentage op 3,8% in Nederland. Het gemiddelde werkloosheidspercentage van Fryslân ligt op 3,8% en is daarmee gelijk aan dat van Nederland. We zien het hoogste werkloosheidspercentage in de gemeente Leeuwarden (4,8%) (Figuur 18).

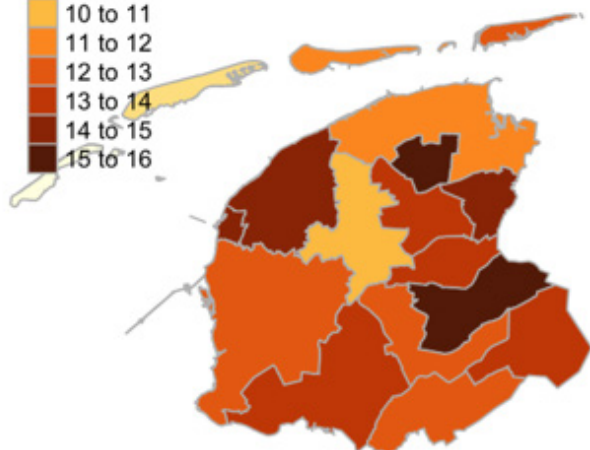
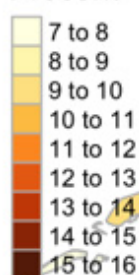
Naast het bieden van inkomen heeft werk ook een belangrijk functie als onderdeel van een betekenisvol leven en is het een belangrijke component van de ervaren eigenwaarde die mensen hebben. Naast werk kunnen mensen ook op andere manieren bijdragen. Gemiddeld is 12,2% bijvoorbeeld actief als mantelzorger in Fryslân. Het landelijke gemiddelde ligt op 13,5% met een range van 12,1% in Noord-Holland tot 15,9% in Limburg. Het percentage mantelzorgers in Fryslân is hiermee relatief laag. We zien de hoogste percentages mantelzorgers in Dantumadiel (14,7%) en Opsterland (15,6%) en de laagste percentages op Vlieland (6,7%) en Terschelling (8,8%) (Figuur 19).

Procent

Figuur 18. Werkloosheid in Fryslân (Bron: CBS)

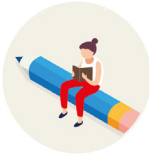
Procent

Figuur 19. Mantelzorgers in Fryslân (Bron: GGD Fryslân/CBS)

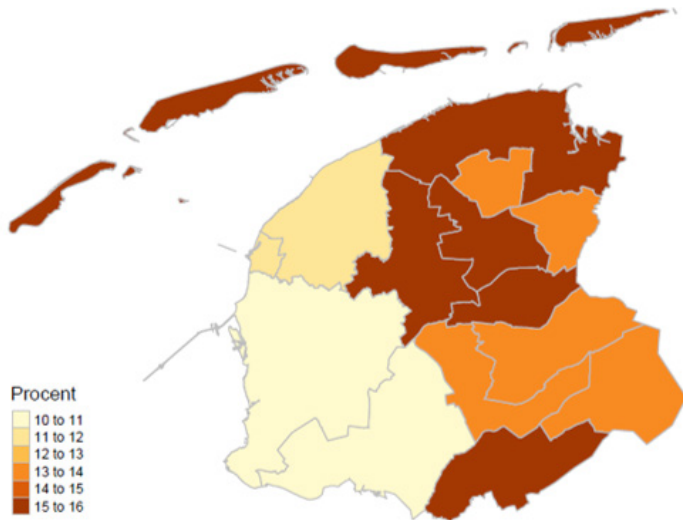
Eigen regie

In 2020 heeft gemiddeld 90,6% van de volwassenen matig tot veel regie over eigen leven in Nederland. Per gemeente varieert het percentage van 83% tot 95%. Het gemiddelde van Fryslân ligt op 91,4% en zit daarmee aan de bovenkant van de range (GGD Fryslân).

Gezondheidsvaardigheden

Inwoners met een verhoogde kwetsbaarheid zijn moeilijk te bereiken en hebben vaker moeite met het verwoorden van hun wensen en behoeften. Zij hebben ondersteuning nodig bij het nemen van de regie en het versterken van hun gezondheidsvaardigheden. Gezien het groeiende gebruik van digitale communicatie, zijn ook goede digitale vaardigheden steeds belangrijker om mee te komen in de samenleving. Het bevorderen van digitale vaardigheden bij kwetsbare groepen kan hen helpen om aan te sluiten op terreinen waarbij dit voorheen niet lukte.

Figuur 20. Laaggeletterdheid in Fryslân (Bron: ROA)

We zien dus dat zelfs in de Friese gemeenten met de minste laaggeletterden nog steeds relatief veel laaggeletterde mensen wonen in vergelijking tot het landelijk percentage.

Laaggeletterdheid

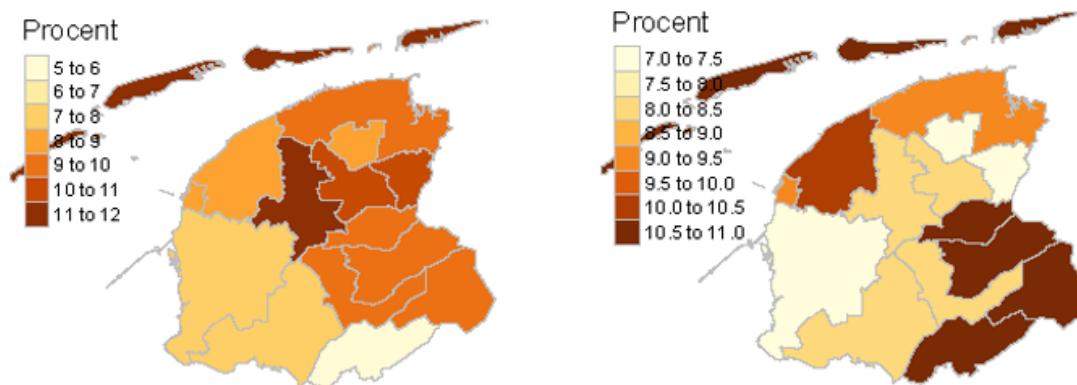
Hoewel Nederland een hoogontwikkeld land is, zijn ongeveer 1,3 miljoen mensen tussen de 16 en 65 jaar laaggeletterd. Dit houdt in dat deze 7,5% inwoners van Nederland in het dagelijks leven moeite hebben met taal, wat zeer problematisch is. Het geschatte percentage laaggeletterden in Fryslân ligt tussen de 10% en 15%, dit ligt dus hoger dan het landelijk gemiddelde (Figuur 20). Het percentage laaggeletterde mensen ligt het hoogst op de eilanden (15%) en in de gemeenten Noardeast-Fryslân (15%), Leeuwarden (15%), Tytsjerksteradiel (15%), Smallingerland (16%) en Weststellingwerf (15%). De laagste percentages zien we in Súdwest-Fryslân (10%) en De Fryske Marren (10%).

Psychosociale problemen kinderen

Ongeveer 18% van de kinderen van 3 tot en met 12 jaar in Fryslân heeft met psychosociale problemen te maken, waarvan bij 9% sprake is van matige problematiek. Ernstige problematiek komt eveneens voor bij 9% van de Friese kinderen.

De scores van matige en ernstige psychosociale problematiek zijn gebaseerd op de 'Strengths and Difficulties Questionnaire' die kijkt naar: hyperactiviteit/aandachttekort, emotionele problemen, problemen met leeftijdsgenoten, gedragsproblemen, pro-sociaal gedrag. Jongens hebben vaker te maken met psychosociale problematiek dan meisjes: van de jongens heeft 21% een matig of ernstig verhoogde score, bij meisjes is dit 15%. Ook wat leeftijd betreft zijn er verschillen: bijna een kwart (24%) van de driejarige kinderen heeft een verhoogde score, terwijl dit bij kinderen van 8 tot 12 jaar 19% bedraagt. Onder de kinderen in de leeftijd van 4 tot 7 jaar is dit lager en heeft 15% een verhoogde score (Figuur 21).

Figuur 21. Matige en ernstige psychosociale problematiek bij kinderen (Bron: GGD Fryslân)

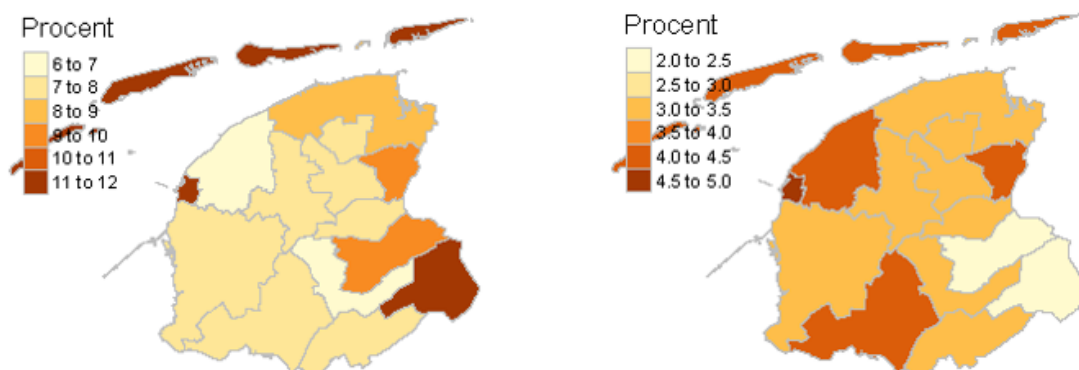
In de gemeente Leeuwarden en op de Waddeneilanden zien we relatief veel matige psychosociale problematiek (respectievelijk 11% en 12%). In Weststellingwerf is het percentage relatief laag (5%). Ernstige psychosociale problematiek bij kinderen zien we relatief veel in de gemeenten Smallingerland, Opsterland, Ooststellingwerf, Weststellingwerf en op de waddeneilanden (allen 11%).

Van de kinderen die opgroeien in een eenoudergezin, heeft 28% een verhoogde score tegenover 17% van de kinderen die opgroeien in een ander gezin. Kinderen die opgroeien in lage SES-gezinnen hebben relatief vaker een verhoogde score (armoede: 33%, laagopgeleid: 27%). In een gezin waar meer te besteden is, heeft 17% van de kinderen een verhoogde score, net als in gezinnen waar de moeder een hoger opleidingsniveau heeft. De verschillen blijven bestaan als alleen gekeken wordt naar ernstige problematiek.

Psychosociale problemen jongeren

Jongeren scoren iets lager op deze vragenlijsten. Hierbij gaat het om percentages tussen de 9% en 16% als gekeken wordt naar zowel matig als ernstige psychosociale problematiek. Matige problematiek bij jongeren zien we relatief vaak in Ooststellingwerf (12%), op de Waddeneilanden en in Harlingen (beide 11%). Ernstige problematiek zien we relatief vaak in Harlingen (5%) (Figuur 22).

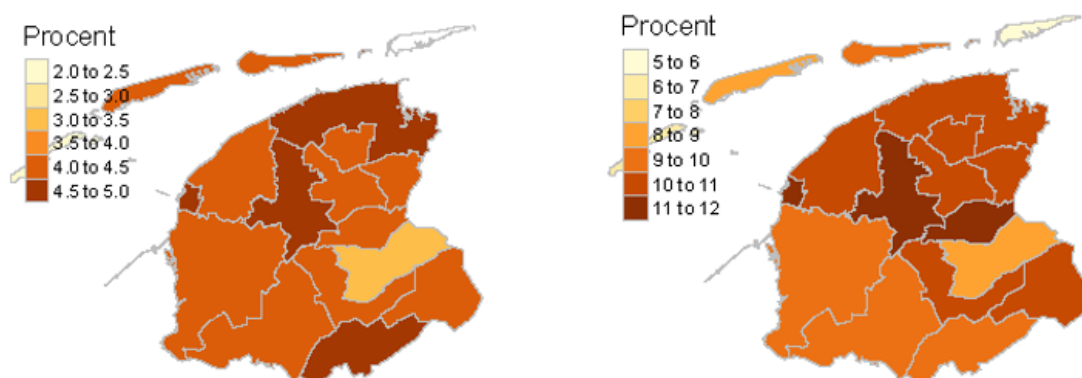

Figuur 22. Matige en ernstige psychosociale problematiek bij jongeren (Bron: GGD Fryslân)

Psychosociale problemen volwassenen

Het percentage volwassenen en ouderen dat gebruik maakt van de basis GGZ en/of POH-GGZ ligt in Fryslân gemiddeld op 4,2%. Landelijk is dit 3,2% tot 5,1%. Het percentage personen dat een declaratie heeft voor basis GGZ, gespecialiseerde GGZ-zorg, langdurige GGZ-zorg en/of geneesmiddelen POH-GGZ bij de huisarts ligt in Fryslân op 10,1%. Dit is in vergelijking met de andere provincies in Nederland met een range van 9,4% tot 11,1% dus ook gemiddeld (cijfers uit 2018).

Gebruik van basis-GGZ en/of POH-GGZ is het hoogst in de gemeenten Harlingen (4,9%), Noardeast-Fryslân (4,5%), Leeuwarden (4,8%) en Weststellingwerf (4,8%) (Figuur 20). Schiermonnikoog is wit omdat er geen data beschikbaar was. Gespecialiseerder/langdurig gebruikt GGZ-zorg of medicatie POH-GGZ komt het meest voor in de gemeenten Harlingen (10,8%), Leeuwarden (12%) en Smallingerland (11,3%) (Figuur 23).

Figuur 23. Gebruik basis GGZ en/of POH-GGZ en gebruik GGZ zorg volwassenen en ouderen (Bron: Vektis)

Eenzaamheid

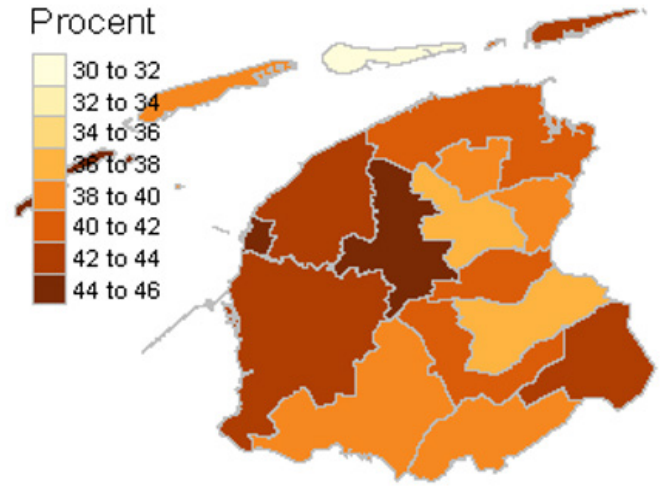
Het verminderen van eenzaamheid is belangrijk in een maatschappij waarin gemeenschappen individualistischer worden en vergrijzing. Eenzaamheid veroorzaakt gezondheidsrisico's. Als eenzaamheid langdurig aanhoudt, kan het leiden tot fysieke en mentale problemen. Uit onderzoek blijkt dat eenzaamheid bijvoorbeeld negatieve invloed op het immuunsysteem heeft, zorgt voor verhoogd risico op hartziekten en daarnaast oorzaak kan zijn van ongezond gedrag zoals weinig

Friese Preventie Aanpak

bewegen of meer gebruik van genotsmiddelen (eenzaam.nl). Eenzaamheid kan ertoe leiden dat mensen minder meedoen in de samenleving en een lagere kwaliteit van leven ervaren. Dit kan grote gevolgen hebben zoals depressie, maar ook zelfdoding.

In Fryslân is 41,3% van de mensen eenzaam (Figuur 21). Dit is gemeten met een eenzaamheidsschaal bestaande uit elf uitspraken over emotionele eenzaamheid en sociale eenzaamheid. In heel Nederland ligt het gemiddelde tussen de 41,3% en de 49,9%, in Fryslân. Daarmee is Fryslân dus de provincie met het laagste percentage eenzame volwassenen en ouderen.

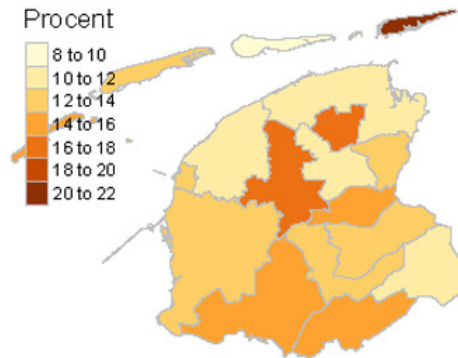
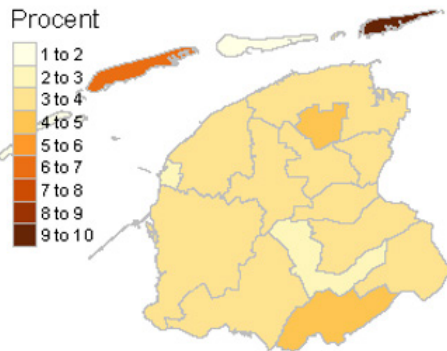

Figuur 24. Eenzaamheid (Bron: RIVM)

De hoogste percentages eenzaamheid zien we in Harlingen (45,2%), Leeuwarden (45,5%) en op Vlieland (43,8%). Het laagste percentage zien we op Ameland (30,5%).

Stress

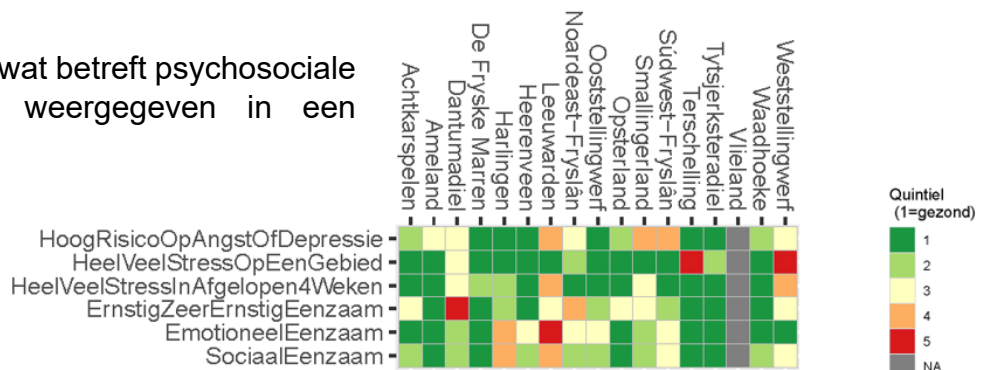
Het percentage volwassenen en ouderen dat (heel) veel stress op een gebied ervaart, ligt in Nederland op 4,2% en in Fryslân ligt dit percentage tussen de 1,2% en 5,8% met een uitschieter van Schiermonnikoog naar 10,1%. Het percentage volwassenen en ouderen dat (heel) veel stress in de afgelopen vier weken heeft ervaren, ligt in Nederland op 17,7%. In Fryslân ligt dit percentage lager met een range van 8,2% tot 17,4%, met opnieuw een uitschieter van Schiermonnikoog naar 21,3% (Figuur 25).

Figuur 25. (heel) veel stress op 1 gebied en (heel) veel stress de afgelopen 4 weken (Bron: GGD Fryslân)

In Figuur 26 wordt de situatie wat betreft psychosociale gezondheid per gemeente weergegeven in een barometer.

Figuur 26. Barometer psychosociale gezondheid (Bron: RIVM)

Gezonde omgeving

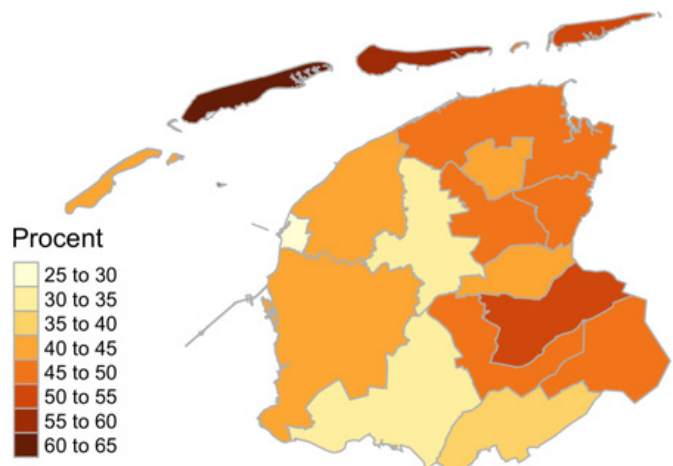
Waar een ongezonde fysieke leefomgeving een bron van ziektelast kan zijn door geluidsoverlast, luchtverontreiniging of weinig groen, kan natuur juist bijdragen aan herstel van stress of aanzetten tot sociaal contact. Ook kan het bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen en kan het stimuleren tot bewegen (WUR, 2017). Zodoende is het bewerkstelligen van een gezonde leefomgeving een voorwaarde voor een fysiek en mentaal gezond Fryslân.

In Fryslân zien we dat de gemeentelijke geluidsbelasting en blootstelling aan luchtvervuiling sterk met elkaar samenhangen en dat in gemeenten met meer groene ruimte deze belasting lager is. In vergelijking met Nederland scoort Fryslân nagenoeg overal goed als het gaat om de ervaren geluidsoverlast in 2020. De voornaamste uitzondering hierop is de blootstelling aan geluid door vliegverkeer rondom de vliegbasis Leeuwarden.

Oppervlakte groen

Het oppervlakte groen uitgedrukt in percentage van de totale oppervlakte van de gemeente, er wordt zowel gekeken naar bomen als laag groen. In Nederland ligt dit gemiddelde in een range van 39,1% tot 52,4% en Fryslân zit hiermee aan de bovenkant van de range met een gemiddelde van 48,5%. We zien het hoogste percentage op Terschelling (64,1%) en de laagste percentages in Leeuwarden (33,2%), Harlingen (27,2%) en De Fryske Marren (31,5%) (Figuur 27).

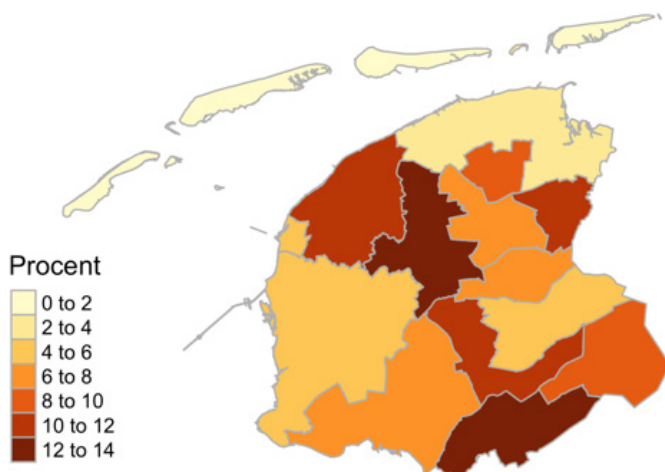
Het oppervlakte groen in de openbare ruimte ligt in Nederland in een range van 22,5% tot 33,6% in Fryslân. Fryslân scoort hier dus het beste op in Nederland.

Figuur 27. Percentage groenoppervlak per Friese gemeente (Bron: RIVM)

Geluidsbelasting

De geluidsbelasting aan de gevel hoger dan 60 dB is voor het laatst gemeten in 2016. In Nederland lag de range tussen 3,7% en 18,9%, Fryslân scoort met 8,0% daarom gemiddeld. In de gemeenten Leeuwarden en Weststellingwerf zien we het vaakst een geluidsbelasting boven de 60 dB (respectievelijk 12,8% en 11,5%), op de Waddeneilanden het minst vaak (<2%) (Figuur 28). De verschillende bronnen van geluidsbelasting in de Friese gemeenten worden weergegeven in de barometer in Figuur 29.

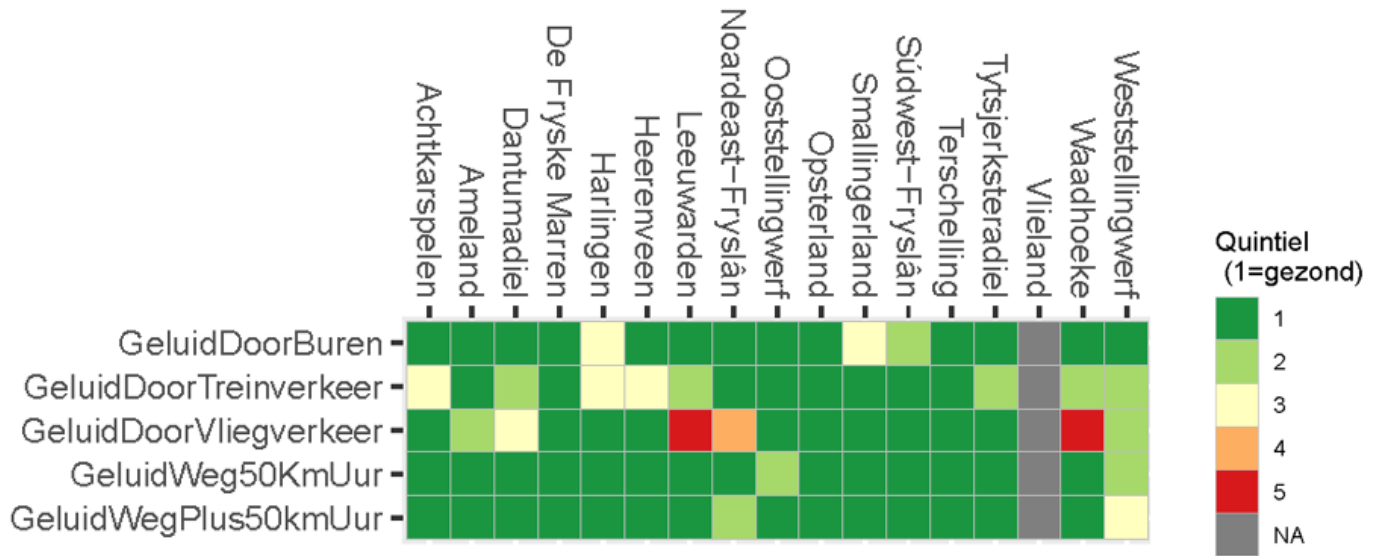

Figuur 28. Geluidsbelasting >60dB per Friese gemeente (Bron: RIVM)

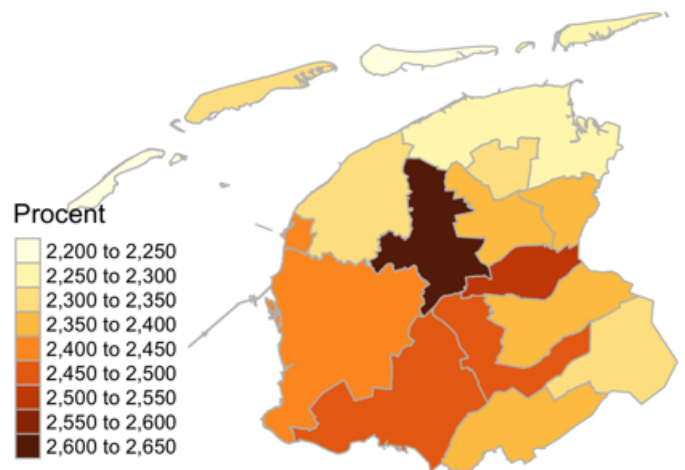
Friese Preventie Aanpak

Figuur 29. Barometer geluidsbelasting (Bron: RIVM)

Vervuilde lucht

Blootstelling aan vervuilde lucht, gemeten als blootstelling aan stikstofdioxide en fijnstof, is in Fryslân het laagst met 24,4%. In Nederland loopt dit percentage op tot 39,2%. We zien de hoogste waarden in de gemeente Leeuwarden (26.3 µg/m³) en de laagste waarden op de Waddeneilanden (22,7-23,1 µg/m³) (Figuur 30).

Figuur 30. Blootstelling stikstof en fijnstof per Friese gemeente (Bron: RIVM)

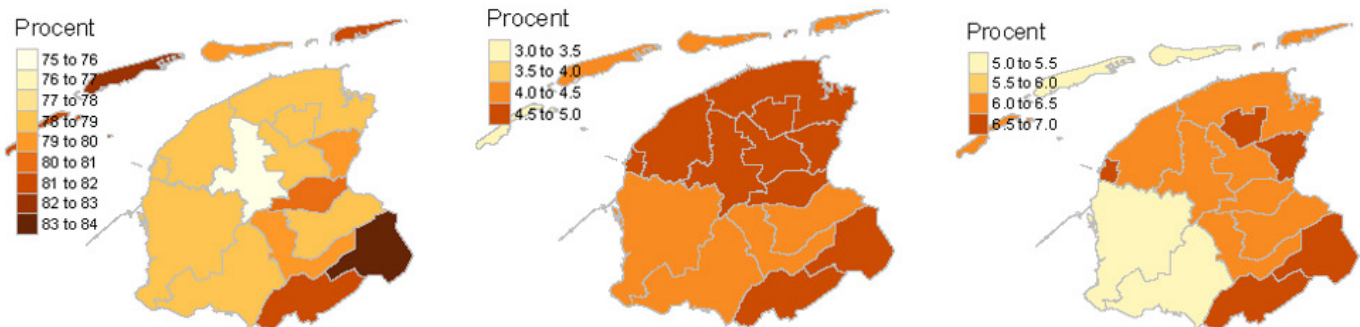

Eerstelijnszorg huisartsen

Het percentage verzekerden dat gebruik maakt van eerstelijnszorg huisartsen ligt in Nederland tussen 71,9% en 96,3%. In Fryslân ligt dit met 78% relatief laag. Het percentage verzekerden met twee of meer chronische aandoeningen ligt in Fryslân juist wat hoger. Dit percentage is berekend uit een lijst van in totaal dertig chronische aandoeningen zoals diabetes, COPD, hart- en vaatziekten, reuma en kanker. In Nederland heeft tussen 3,5% en 5% van de inwoners per gemeente twee of meer chronische aandoeningen. Voor de provincie Fryslân is dit percentage relatief hoog met 4,6%. Voor Diabetes type II ligt het percentage in Fryslân (5,9%) iets lager dan landelijk (tussen de 5,0% en 7,2%).

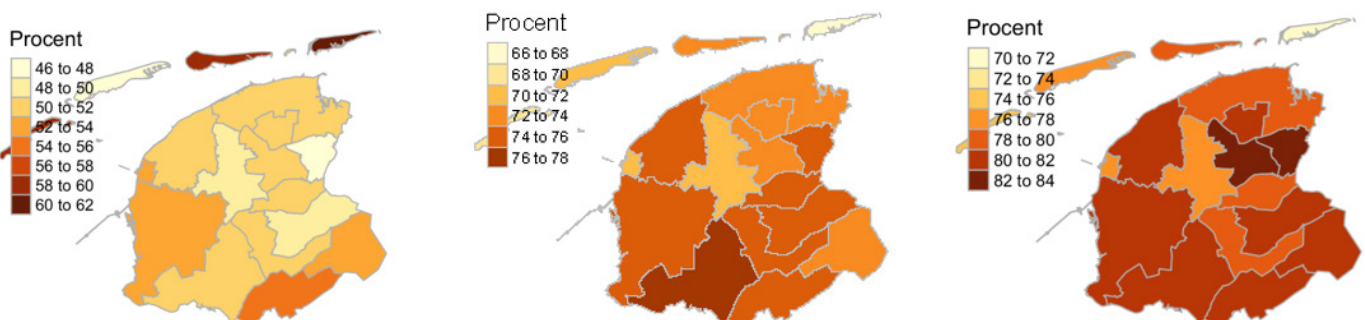
Het gebruik van eerstelijnszorg bij de huisarts is relatief hoog in Ooststellingwerf (83,6%), Weststellingwerf (81,4%) en op Vlieland (81,3%), Terschelling (81,7) en Schiermonnikoog (81,4%). Het percentage mensen met twee of meer chronische aandoeningen ligt in de meeste gemeenten tussen 4% en 5%, met een uitschieter naar beneden op Vlieland (3,3%). Diabetes II komt in de meeste gemeenten in Fryslân voor bij tussen de 6% en 7% van de mensen, maar minder in Súdwest-Fryslân (5,4%), De Fryske Marren (5,4%) en op Terschelling (4,7%) en Ameland (4,8%) (Figuur 31).

Figuur 31. Gebruik eerstelijnszorg huisarts, 2 of meer chronische aandoeningen, Diabetes II (Bron: Vektis)

Bevolkingsonderzoeken

Vroegsignalering is een belangrijke pijler in het verbeteren van de gezondheid en het inperken van de toenemende zorgvraag. De verschillende bevolkingsonderzoeken spelen hier een belangrijke rol in. Gemeenten die hogere deelname aan bevolkingsonderzoeken laten zien, hebben lagere prevalenties van Diabetes type II en meervoudige chronische aandoeningen (Figuur 33). Naast de directe preventie kunnen deze contactmomenten worden aangegrepen door zorgprofessionals om hun cliënten te motiveren tot gezond leven en daarmee “erger” te voorkomen.

Figuur 32. Deelname bevolkingsonderzoek baarmoederhalskanker, darmkanker, borstkanker (Bron: RIVM)

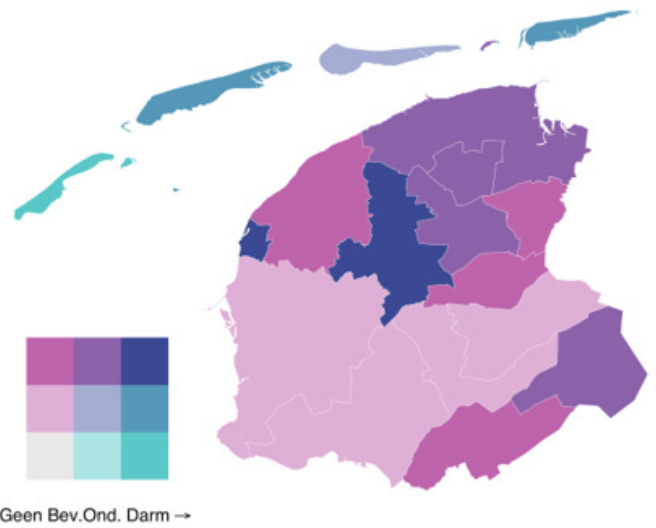

Friese Preventie Aanpak

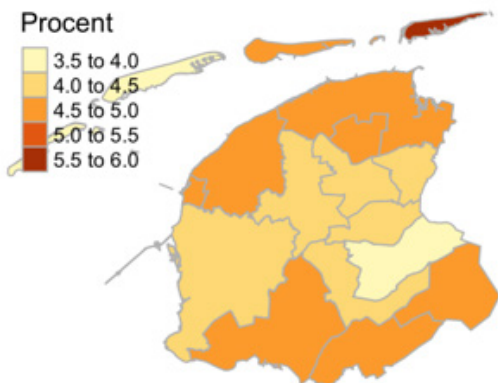
Het percentage mensen dat deelneemt aan de verschillende bevolkingsonderzoeken verschilt tussen de Friese gemeenten. De deelname aan het bevolkingsonderzoek naar baarmoederhalskanker is het hoogst op Vlieland (59,5%), Ameland (58,6%) en Schiermonnikoog (61,1%) en in de gemeente Weststellingwerf (55,6%). Het laagste deelnamepercentage zien we in de gemeente Achtkarspelen (47,5%) en op Terschelling (47,4%) (Figuur 32).

Het deelnamepercentage aan het bevolkingsonderzoek naar darmkanker ligt een stuk hoger. Het deelnamepercentage is het hoogst in De Fryske Marren (76,6%) en het laagst op Schiermonnikoog (66%) (Figuur 32).

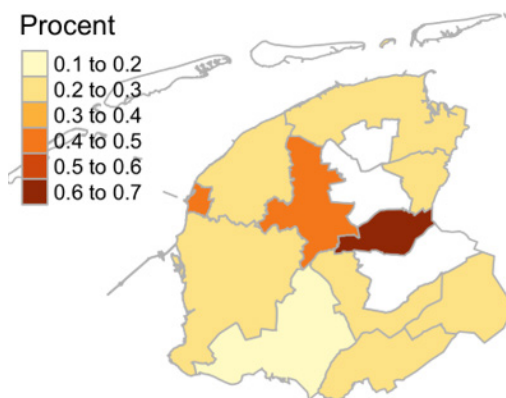
De deelnamepercentages aan het bevolkingsonderzoek naar borstkanker liggen nog een stukje hoger. Hier zien we de hoogste deelnamepercentages in Achtkarspelen (82,8%) en Tytsjerksteradiel (82,3%) en het laagste deelnamepercentage op Schiermonnikoog (71,4%) (Figuur 32).

Figuur 33. Deelname aan bevolkingsonderzoek darmkanker en percentage mensen met 2 of meer chronische aandoeningen (Bron: RIVM/Vektis)

Figuur 34. Gebruik wijkverpleging (Bron: Vektis)

Figuur 35. Jeugdreclassering (Bron: CBS)

Wijkverpleging

Het percentage verzekerden dat gebruik maakt van wijkverpleging ligt landelijk tussen 2,7% en 4,8%. In Fryslân is dit gemiddelde 4,4% en dus redelijk hoog. Het hoogste percentage zien we op Schiermonnikoog (5,6%), het laagste percentage op Vlieland (3,5%) (Figuur 34).

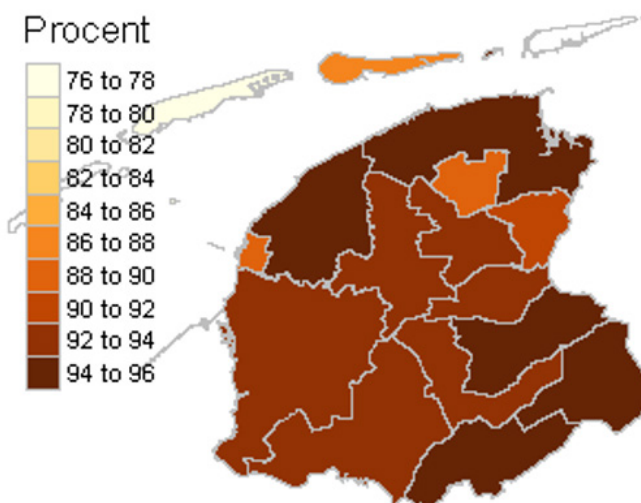
Jeugdreclassering

Het percentage jongeren (12 tot 23 jaar) met jeugdreclasseringsmaatregelen ten opzichte van alle jongeren ligt in Nederland tussen 0,3% en 0,5%. Jeugdreclassering is een combinatie van begeleiding en controle voor jongeren vanaf 12 jaar, die voor hun 18e verjaardag met de politie in aanraking zijn geweest en een procesverbaal hebben gekregen. Fryslân is een van de provincies met de laagste percentages met 0,3%. In de gemeenten Harlingen en Smallingerland zijn de percentages het hoogst (respectievelijk 0,5% en 0,7%) (Figuur 35).

Vaccinatiegraad

Het percentage kinderen dat volledig deelneemt aan het rijksvaccinatieprogramma (RVP) verschilt tussen gemeenten. In 2021 was landelijk 91,3% van de zuigelingen die in 2018 zijn geboren volledig gevaccineerd volgens het RVP-schema (RIVM, 2021). In Fryslân is dit ongeveer hetzelfde. Opvallend is wel dat het percentage Terschelling (76,9%) een stuk lager ligt dan gemiddeld. Voor Vlieland en Schiermonnikoog is geen data beschikbaar (Figuur 36).

Figuur 36. Vaccinatiegraad (Bron: CBS)

Opvoeden

- CBS Statline
- GGD Fryslân (Kindmonitor 2018)

Leefstijl

- GGD Fryslân (Gezondheidsmonitor Volwassenen en ouderen 2018, Jeugdmonitor 2019)
- GGD'en
- CBS
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM)
- Mulier Instituut (2014). [Sportdeelname van kinderen in armoede.](#)

Financiën

- Cooper & Steward (2017). [Does money affect children's outcomes? An update.](#)
- GGD Fryslân (Kindmonitor 2018)
- CBS - Schuldenproblematiek
- CBS Kerncijfers wijken en buurten 2019
- BS Participatiewet

Onderwijs, werk, participatie

- WRR(2018). [Van verschil naar potentieel. Een realistisch perspectief op de sociaaleconomische gezondheidsverschillen.](#)
- CBS - Arbeidsdeelname
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM)
- GGD Fryslân (Gezondheidsmonitor Volwassenen en ouderen 2020, Kindmonitor 2018, Jeugdmonitor 2019)

Gezondheidsvaardig

- Research Centre for Education and the Labour Market (ROA)

Psychosociale gezondheid

- Vektis
- GGD Fryslân (Kindmonitor 2018, Jeugdmonitor 2019)
- Eenzaam.nl. [Gevolgen van eenzaamheid.](#)

Leefomgeving

- GGD Gezondheidsmonitor 2020
- WUR (2017). [Effect van natuur op gezondheid.](#)
- Climate Adaptation Services RIVM - bewerking Goudappel Coffeng
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM)

Zorg en voorzieningen

- Vektis voor brondata 2019
- CBS jeugd 2020
- Monitor bevolkingsonderzoeken overheid voor brondata 2020
- RIVM (2021). [Vaccinatiegraad en jaarverslag rijksvaccinatieprogramma Nederland 2020.](#)